

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Ateliér arteterapie

Bakalářská práce

**Analýza uplatnění arteterapeutických technik při navozování a diagnostice
subjektivní pohody (subjective well-being) u dětí v hipoterapii.**

Mgr. Dagmar Paulová

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Jan Slavík, Csc.

České Budějovice 2016

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum

Podpis studenta

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucímu práce doc. PaedDr. Janu Slavíkovi, Csc., za ochotu a rady, Dále bych poděkovala PaedDr. Evženovi Peroutovi za ochotu, trpělivost a rady při zpracování bakalářské práce především v oblasti analýzy artefaktů. Děkuji naší hipoterapeutce Mgr. Ivě Strakové za velmi přínosnou pomoc. V neposlední řadě děkuji Janě Rošlapilové za nelehkou korekturu práce a Mgr. Veronice Pavlové za podporu a zázemí, kde se celá práce odehrála.

V Českých Budějovicích dne 29. 4. 2016

Podpis

Anotace

Cílem mé bakalářské práce bude zjištění, jak se promítají hipoterapeutické zážitky a zážitky z práce s koňmi do obsahu a formy jejich výtvarné činnosti a jakými postupy je možné arteterapeuticky navozovat a diagnostikovat subjektivní pohodu (subjective well-being) u dětí při hipoterapii i při jiné práci s koňmi. Nástrojem pro navozování a diagnostiku subjektivní pohody budou arteterapeutické výtvarné techniky, které budou dětem předkládány před prací s koňmi a následně po ní. Vše bude doplněno verbální komunikací. Budu se snažit najít, zda se zážitek z práce s koňmi projevuje do výtvarného projevu dětí a zda se podařilo či nepodařilo navodit subjektivní pohodu.

Klíčová slova - well-being, subjektivní pohoda, arteterapie, hipoterapie, kůň, Aspergerův syndrom, DMO, diparéza

Anotation

The aim of my bachelor thesis is the findings, how hippotherapy experiences and the experiences of work with horses are projected in the content and form of children artistic expression, and the procedures by which it is possible to evoke and diagnose subjective well-being in hippotherapy or in similar work with horses by artetherapy at children.

Artetherapeutic art techniques will be applied to children before and after work with horses in order to evoke and diagnose subjective well-being.

Everything will be accompanied by a verbal component. I will try to find, whether the experiences of work with horses are projected in artistic expression of children and whether evoking of well-being was succeeded or failed.

Key world - well – being, art therapy, hippotherapy, horse, DMO

Obsah

1. Úvod.....	6
1.1 Inspirace k projektu.....	7
2. Základní teoretická východiska.....	8
2.1. Hipoterapie (hiporehabilitace), aktivity s využitím koní a jejich účinky na lidskou psychiku a fyzickou stránku	8
2.2. Výtvarný projev jako prostředek pro well-being	10
2.3. Propojení zkušenosti s koňmi, výtvarným projevem a well-beingem	11
2.4. Ontogeneze a výtvarný projev.....	12
2.5. DMO	14
2.6. Aspergerův syndrom.....	14
3. Realizace výzkumné části.....	16
3.1. Popis setkávání - společné rysy.....	16
4. Setkání s Kubou – 14 let, DMO, diparéza.....	18
4.1. První setkání s Kubou.....	19
4.1.1. První setkání s Kubou - analýza.....	20
4.2. Druhé setkání s Kubou.....	23
4.2.1. Druhé setkání s Kubou - analýza.....	23
4.3. Třetí setkání s Kubou.....	24
4.3.1. Třetí setkání s Kubou - analýza	25
4.4. Čtvrté setkání s Kubou.....	27
4.5. Páté setkání s Kubou.....	28
4.5.1. Páté setkání s Kubou - analýza.....	29
4.6. Šesté setkání s Kubou.....	30
4.6.1. Šesté setkání s Kubou - analýza.....	30
4.7. Sedmé setkání s Kubou.....	32
4.7.1. Sedmé setkání s Kubou - analýza.....	32
4.8. Kubovo výtvarný posun a znaky ve výtvarném projevu.....	35
5. Setkání s Maruškou – 6 let, bez diagnózy, podezření rodičů na aspergerův syndrom.....	36
5.1. První setkání s Maruškou.....	36
5.1.1. První setkání s Maruškou - analýza.....	37
5.2. Druhé setkání s Maruškou - analýza.....	38
5.3. Třetí setkání s Maruškou - analýza.....	41
5.4. Čtvrté setkání s Maruškou - analýza.....	44
5.5. Páté setkání s Maruškou.....	45
5.5.1. Páté setkání s Maruškou - analýza.....	46
5.6. Šesté setkání s Maruškou.....	48
5.7. Sedmé setkání s Maruškou.....	50
5.7.1. Sedmé setkání s Maruškou - analýza.....	51
5.8. Maruščin výtvarný posun a znaky ve výtvarném projevu.....	52
6. Závěr.....	54
7. Seznam literatury.....	56
8. Resumé.....	60
9. Obrazová příloha.....	61

1 Úvod

Cílem mé bakalářské práce bude zjištění, jak se promítají hipoterapeutické zážitky dětí z práce s koňmi do obsahu a formy jejich výtvarné činnosti. Dále mě bude zajímat, jakými arteterapeutickými postupy je možné navozovat a diagnostikovat subjektivní pohodu (subjective well-being) u dětí při hipoterapii i při jiné práci s koňmi. Z vlastní zkušenosti vím, že zvířata mohou mít dobrý terapeutický účinek na lidskou psychiku. Když se necítím dobře nebo mě něco trápí, většinou mé kroky vedou ke koním.

Kůň výborně reflektuje lidské pocity, a aby práce s koněm byla funkční, musíme s ním komunikovat správným způsobem. Například na mém koni Herym mám vyznamenané, že když jsem naštvaná nebo něčím rozhořčená a i koni dávám zbrklé, rychlé a nepřesné pokyny, kůň se mnou nekomunikuje harmonicky, dostáváme se do hádky a nechápe, co po něm chce. Dává mi najevo, že já se mám chovat klidně, přesně a jasně. Dále pozoruji, že když s Herym pracuje (ze země/ jezdecky) malé dítě (pochopitelně s dodržením bezpečnosti a pod mým vedením), vnímám, že je pozorný a opatrný. Pochopitelně kůň je jen zvíře a je důležité ho při práci nepřepínat. Nejen lidé, ale i zvířata by měla dodržovat určitou preventivní psychohygienu.

Nástrojem pro navozování a diagnostiku subjektivní pohody budou v této práci kromě koní i arteterapeutické výtvarné techniky, které budou dětem předkládány nejen před prací s koňmi, ale i následně po ní. Vše bude doprovázeno verbální komunikací.

Budu se snažit vyznamenovat, zda se zážitek z práce s koňmi projevuje do výtvarného projevu dětí a zda se povedla či nepovedla navodit subjektivní pohoda.

1.1. Inspirace k projektu

Mojí inspirací pro spojení výtvarné činnosti a práce i kontaktu s koňmi byla účast na jedné hasičské soutěži. Propojení těchto činností mě napadlo poprvé, když jsem za Statek Petrovice, kde jsem působila, byla pozvána na hasičskou soutěž. Tam jsme zajišťovali doprovodný program pro děti.

Ve stánku si mohly děti namalovat nějaký obrázek, vybarvit omalovánky nebo vyluštit bludiště. S sebou jsme přivezli několik koníků, na kterých jsme děti vozili. Jedna holčička byla velmi nadšená a neustále střídala „stanoviště“ mezi jízdou na koni a malováním. Malovala volné obrázky vodovými barvami a pokaždé, když začala kreslit po jízdě na koni, bylo možné vysledovat na obrázku určitou změnu. Každý obrázek po jízdě na koni působil uvolněněji a holčička měla stále více a více úsměv na tváři.

2. Základní teoretická východiska

Základní teoretická východiska, o která se budu opírat, jsou pojmy hipoterapie (hiporehabilitace), aktivity s využitím koní, well-being, zážitek a arteterapie. Protože praktickou část budu věnovat práci s chlapcem s tělesným postižením (DMO) a dívkou v předškolním věku, kde mají rodiče podezření na Aspergerův syndrom, věnuji část práce poznatkům o těchto pojmech.

2.1. Hipoterapie (hiporehabilitace), aktivity s využitím koní a jejich účinky na lidskou psychiku a fyzickou stránku

Člověk se setkával s koněm už odedávna. Kůň byl využíván především k potřebám pracovním, uplatňoval se jak u vojenských účelů, tak u cestování a u zemědělských prací. Podle Jany Kulichové jsou první zmínky o užití koně pro léčebné (rehabilitační) účinky od jihoamerických indiánů, *„kteří nechávali své druhy v bezvědomí viset příčně přes hřbet koně a koně nechali klusat. V podstatě nárazy na hrudní koš člověka měly týž účinky jako resuscitace“*. (Hiporehabilitace, 1995, s. 10) V novověku se různí evropští badatelé začali více zajímat o léčebné působení koně na lidský pohyb. *„V období konce 19. stol. dokonce začala vznikat cvičebna nářadí ve tvaru koně se sedlem, která sloužila k provádění mechanické zdravotní gymnastiky.“* (Hiporehabilitace, 1995, s. 10)

Po první světové válce se užívala hipoterapie k rehabilitaci válečných zraněných lidí, v letech 1950 – 1960 se používala pro jedince postižené dětskou obrnou -poliomyelitis anterior acuta, klinika byla založena ve Velké Británii. (*Poliomyelitis anterior acuta*, 2016) Velký úspěch docílila Liz Hartlová z Dánska, která obrnou trpěla, nicméně dokázala vyhrát olympijskou medaili v drezuře. V 60. letech vznikají ve Velké Británii a Skandinávii organizace přímo se zabývající hipoterapií. Též v dalších zemích Evropy se hipoterapie využívá a patří mezi oblíbené techniky – v Německu, Rakousku, Itálii, ve Francii a dalších zemích. V Paříži se v letech 1972 konal první kongres, který odstartoval další setkávání a debaty o prospěšnosti koní na zdraví. Též vznikla organizace nazývaná FRDI (The Federation of Riding for the Disabled International),

kteřá vřak mēla poslednř kngres v letech 1994. V Āeskē republice byla roku 1991 zalořena Āeskā hiporehabilitaĀnř spoleĀnost, kteřā aktivnē podporuje a rozvřjř veřkerē Āinnosti kolem hiporehabilitace a dalřřř Āinnosti s vyuřitřm konř. (Hiporehabilitace-cr, 2016)

Hipoterapie (hiporehabilitace) se řadř mezi druhy fyzioterapie a vyuřivā konē jako prostředek k dosařenř cřlř. Kdyř se křř pohybuje v kroku, jeho pohyb hřbetu je podobnř jako pohyb lidskē Āhřze. *„Tento pohyb je střřdavř, rytmicky a cyklicky se opakuřjř. Nabřzř multisenzorickou aferentnř stimulaci, kteřā přřmo ovlivřuje motorickē chovānř klienta aktivaci vřech řřdicřř řrovnř CNS.“* (Hiporehabilitace-cr, 2016). OsvēdĀuje se u klientř s rozliĀnřmi pohybovřmi potřřemi a posturālnřmi handicapy.

Aktivity s vyuřitřm konř souvisř s hiporehabilitaĀ, ale majř i mnohem vēřř řřř přřsobenř. Samozřejmē i hipoterapie mā velmi pozitivnř vliv na klienty dřky kontaktu s konēm nejen fyzicky, ale i psychicky, nicmēnē aktivity s vyuřitřm konř dāvajř vzājemnēmu vztahu Ālovēk-křř mnohem vēřř prostor. Mřže pojmout vēřř řřř klientř, pro kteřē je vhodnā. Neomezuje se jen na pohybovē potřře, ale zamēřuje se i na poruchy chovānř, uĀenř, sociālnř znevřhodnēnř Āi na zdravē dēti i dospēlē jedince s rřznřmi psychickřmi tenzemi. Hlavnř roli zde hraje proces od zaĀātku ař do konce s dřrazem na to, co u toho klient zařivā a jak to vnřmā. Nejde jen o jřzdu na koni, ale takē o přřpravu, Āiřřenř, manipulaci s nřm, vnřmānř konē a respektovānř jeho potřřeb, dodrřovānř pravidel s třm souviseřjřcř a vzājemnou komunikaci mezi terapeutem a klientem. Nermalou souĀastř celēho procesu jsou i dalřř vnēřř podnēty, napřřklad prostředř, ve kterēm se vře odehrāvā, poĀasř a dalřř zřĀastnēnē osoby.

Konē majř rřznē povahy a charaktery, proto ne kařdř křř je vhodnř na hipoterapeutickou přřci. Je třeba mřt ochotnēho konē s klidnou povahou, kterř se nelekā a neplařř.

Vřře uvedenē mořnosti přřce Āi terapie s kořmi v mnoha přřpadech vyvolāvajř pocit relaxace a spokojenosti. Samozřejmē i hipoterapie, hiporehabilitace a aktivity s vyuřitřm konř nemusř břt pro kařdēho ideālnřm řřenřm. Pokud mā Ālovēk z konř velkř strach nebo je alergickř na srst, jistē by volil individuālnē vhodnēřř a řřinnēřř

terapeutickou metodu.

2.2. Výtvarný projev jako prostředek pro well-being

Takzvaný „well-being“, v překladu subjektivní pohoda, je stav, kdy se člověk cítí v dobré náladě, bez stresu, nepohodlí a je zdravý. Vnímám, že subjektivní pohoda má blízko k psychologii zdraví, kterou se zabývá mnoho autorů (např. Prof. PhDr. Jaro Křivohlavý, CSc.), a také k pozitivní psychologii, která se věnuje chápání kvalitního lidského života (NOLEN-HOEKSEMA, 2012, s. 39). World Health Organization definuje zdraví takto: *„Zdraví je stav, kdy je člověku naprosto dobře, a to jak fyzicky, tak psychicky i sociálně. Není to jen nepřítomnost nemoci a neduživosti.“* (Křivohlavý, 2001 s. 37) V životě se nezřídka stává, že nás dobrá nálada a radost opustí a situačně můžeme zakusit pocit neklidu, rozhořčení či smutku. Ocitne-li se jedinec ve špatné náladě, je ve stresu či v situační úzkosti, přirozeně vyhledává nějakou pozitivní stimulaci. Velké množství stresorů v současném světě ztěžují dodržování správné psychohygieny. Podle Libora Míčka vede dodržování duševní hygieny k *„subjektivní spokojenosti vyrovnaného člověka“*. (Míček, 1984, s. 14). Jak si chránit a upevňovat své zdraví, jak zvyšovat svoji odolnost vůči nejrůznějším škodlivým vlivům? Existují různé způsoby a techniky, jak posílit duševní kondici a rovnováhu.

Jedním z takových pozitivních stimulantů je i výtvarný projev, který může mít uspokojující a relaxační účinky. Existují vyloženě výtvarné techniky abreaktivní, které jsou specifické tím, že cíleně působí na uvolňování našich emocí, aniž bychom si to uvědomovali, a zažíváme u toho určitý pocit. *„Klade se důraz na léčebný potenciál tvůrčí činnosti samotné a pracuje se tedy s procesem výtvarné tvorby“* [ČAA, 2016] V případě, že je brán zřetel především na prožitek a na expresi, můžeme se bavit o expresivní arteterapii, které se věnoval např. Carl Rogers.

Tento přístup spadá do humanistických přístupů, zaměřených především na člověka a na jeho tvořivý aspekt. „Součástí psychoterapeutického procesu je probudit tvořivou a živou posilující energii. Tvořivost a terapie se tedy překrývají. To, co je tvořivé, je často terapeutické. To, co je terapeutické, často představuje tvořivý proces. (Rubinová, 2008, s.254) Rubinová též píše, že když po pohybové aktivitě kreslí, její

výtvary jsou spontánnější, expresivnější a více toho odhalí. (Rubinová, 2008, s. 257) I v mé práci je toto tvrzení objevuje, kdy po jízdě na koni či jiné aktivitě s koněm je u Marušky vidět expresivnější zpracování výtvarného artefaktu.

„To co je tvořivé, je často terapeutické“ mi evokuje jednu arteterapeutickou techniku, která se užívá v Ateliéru arteterapie na Pedagogické fakultě při Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích. Jedná se o akční akvarel, který má jak složku abreaktivní, tak interpretační, ve které je možné dohledat a dokončit různé asociální podněty. (v práci zmiňuji techniku zapouštění barev do sněhu, která má též abreaktivní charakter – kolik sněhu se rozteče, jak se barvy propojují a co steče z papíru pryč). Další výhoda výtvarného zobrazení je to, že řekne daleko více (též přesněji a opravdověji), než je tomu verbálně. Buď je možné ve výtvarném projevu vidět přímo demonstračně, co chce tvůrce říci, nebo je to zobrazeno nepřímě, skrytě, avšak často se k obsahu dá dojít pomocí metafor a asociací. „Dá se říci, že řeč umění je často obrazná. Nese v sobě skryté významy, jež metafyzicky „vyprávějí“, komunikují svoje poselství druhým lidem.“ (Šicková, 2008 s. 22)

Terapeutický účinek s sebou přináší tedy i samotná tvorba, myšleno změna výtvarného projevu, která se v průběhu času posouvá a proměňuje pomocí výtvarně metodických instrukcí. Pomocí výtvarných instrukcí a použitím technik, které napomáhají pacientovi zdokonalovat výtvarnou tvorbu, dochází nejspíše k uspořádání a harmonizaci psychických obsahů. (Lhotová, 2010, s. 59)

Z toho vyplývá, že i pomocí výtvarného projevu by se mohlo zlepšit navození well-beingu, a vzhledem k možnostem výtvarného výrazu lze toto interpretovat a doložit.

2.3. Propojení zkušeností s koňmi, s výtvarným projevem a well-beingem

Jak bylo výše uvedeno, aby se člověk cítil v subjektivní pohodě, je vhodné neustrnout pouze v jedné činnosti, ale je vhodné to pojmout komplexně. Zapojit a propojit všechno, co na člověka působí v každodenním životě. A přesně tak je nutné člověka chápat - jako biopsychosociální osobnost, která potřebuje fyzické zdraví, duševní pohodu a sociální kontakty. Čím více jednotlivých faktorů daný člověk vnímá v

rovnováže, tím více bude spokojen.

V kapitole o hipoterapii jsem zmínila, že kůň, koňský pohyb a další práce s koněm kladně působí jak na motoriku člověka, tak na jeho psychiku. Celá činnost se odehrává v určitém prostředí za určitých podmínek, vlivu počasí a mezi různými lidmi. Do všeho je zapojena práce s výtvarným výrazem, která mi pomůže diagnostikovat navození nebo nenavození subjektivní pohody. Velmi důležitou součástí je zážitek, který klient u toho všeho prožívá, a to, co si z aktivity odnáší. *„Zážitek je individuálně vnímaný, prožívaný a zapamatovatelný životní obsah pocíťovaný jako významový celek – příběh, v němž je z pohledu zažívajícího jedince zachycena příslušná situace.“ (Slavík, Umění zážitku, str. 65.)*

2.4. Ontogeneze a dětský výtvarný projev

V rámci své bakalářské práce jsem spolupracovala se dvěma dětmi. Vzhledem k analýzám výtvarného zobrazení, o kterých budu pojednávat v praktické části, bych ráda napsala několik slov o ontogenezi výtvarného projevu jedince. Zvláště se budu zajímat o „normu“ dětského výtvarného zobrazování.

Stádia dětské kresby se prozrazují s typickými rysy, které lze v daném věkovém období vypožorovat. Například kategorizace od Cyrila Burty (Šicková, 2008, s. 103) je dělí na „období čmáranic“ (od 2 let cca) a rozlišuje čmárání náhodné i záměrné. Dítě je schopno čmáranici pojmenovat, napodobit pohyby dospělého a lokalizovat, tedy že se dítě snaží znázornit nějakou specifickou část objektu.

V dalším období dítě začíná využívat „konkrétní linie“ (cca 4 roky), již se objevují tvary a první hlavonožci. „Čtyřleté dítě již podá realističtější obraz, i když zatím jen v nejhrubších obrysech. Kresba člověka, téma pro dítě patrně nejzajímavější, začíná hrubým znázorněním hlavy, nohou a hlavních částí obličeje (ústa, oči) - „hlavonožec“.“ (Langmeier, 2006 s. 88).

Pokračuje stádium „popisného symbolismu“ (5-6 let), dítě se zaměřuje na schematické zobrazení objektů. Dítě již samo ví, co kreslí, má o tom jasnou představu a zapracovává více detailů. (Langmeier, 2006, s. 88).

Dále je to „popisný realismus“ (7-8 let), kde je důležitý znak, že dítě kreslí to, co zná. Také si už vytváří názor na svůj obrázek a něco si o něm začíná myslet. Využívá pásovité vyjmenovávání objektů. Výrazně se zlepšuje jemná motorika, která se promítá do kresby přesností detailů.

Pak následuje období „vizuálního realismu“ (9-10 let), ve kterém se dítě snaží kreslit objekty tak, jak vypadají i vizuálně v realitě. Zároveň zdokonaluje perspektivu, stínování atd.

Po tomto období nastává „potlačení“ neboli „výtvarná krize“ (11 -14 let). Děti v tomto období ztrácí o výtvarné obrazování zájem, jsou nespokojeni se svými výsledky. Po překonání tohoto období se vrací „umělecké oživení“.

Další výzkumy a definice jsou podobného charakteru, např. Lowenfeld definuje dětskou kresbu na období čmáranic, preschematické období, schématické, období realismu a období rozhodování.

Piagetova kognitivní teorie se též dá vztáhnout na vývoj kresby a typické znaky ve vývojových obdobích. *„Uvažujeme-li o věku začínajícím zhruba vstupem do mateřské školy a vrcholícím maturitní třídou, můžeme jej podle způsobu výtvarného vyjádření rozdělit na tři období: 1. egocentrické (4-8) let, 2. objektivní (8-13 let), 3. reflexivní (13 – 18 let).“* (arteterapie, 2016)

První je období názorného (egocentrického) myšlení (4 – 8 let), v kterém dítě zobrazuje skutečnost dle vlastní představy. Objekty řadí plošně vedle sebe, nepřekrývají se a mnohdy jsou zobrazeny z nejtypičtějších stran. Můžeme vidět enumerativnost, antropomorfnost, pásovitost kompozice (tráva dole, nebo nahoře), transparentnost (neboli rentgenové zobrazení, je zobrazeno to, co není vidět, ale je zrovna důležité), figuru „en face“ a sklápění do půdorysu, disproporčnost a absence perspektivy. (Lhotová, 2010. s. 77)

Další je období konkrétních operací (8 – 13 let). Děti od 8 let začínají pojímat prostor realističtěji, vnímají iluzi zobrazování prostoru, objekty se začínají překrývat. Obecně řečeno se dítě snaží kreslit to, co vidí, také je schopno postřehnout, jak

objekty vypadají a jak jsou poskládány z jednoho uhlu pohledu. V tomto mnohé děti zažívají výtvarnou krizi, o které jsem se již zmínila, y důvodu, že jsou nespokojeni s jejich zobrazením skutečnosti. (Lhotová, 2010. s. 78)

Období formálních operací (od 13 let) - dítě, či spíše již adolescent, je schopný myslet abstraktně. Svůj projev staví na hypotézách a úsudcích viděného a subjektivně představovaného. Již nad dílem více přemýšlí - proč zobrazuje danou věc tak, jak ji zobrazuje, a jaký to má smysl.

2.5. Tělesné postižení – dětská mozková obrna (DMO)

Podle Jiřího Votavy je v celé populaci asi 10 % osob se zdravotním postižením, z těch 10 % je méně postižených dětí a procento se zvyšuje vzhledem k přibývajícimu věku. Zdravotní postižení se dělí na různé typy, například tělesné (motoricky), zrakové, sluchové, postižení vnitřními chorobami (kardiaci, onkologičtí pacienti...), mentální postižení, demence, psychiatričtí pacienti, těžké poruchy řeči a další kombinovaná postižení. (Votava, 2003 s. 13 – 14) Vzhledem k tomu, že se v práci budu věnovat chlapci s tělesným postižením, konkrétně s DMO, napíši několik slov k tomuto typu nemoci.

Dětská mozková obrna (DMO) je jedno z častějších postižení, někdy se používá místo DMO pojem encefalopatie. *„Encefalopatie se v návaznosti na dobu vzniku poškození ještě dále diferencuje na pre-, peri- a časně postnatální.“* (Jankovský, 2006 s. 40) DMO se začíná projevovat v ontogenetickém vývoji klasickými spastickými projevy v různých intenzitách, ale nemusí být jenom motorického charakteru - mohou se projevit i smyslovým či mentálním handicapem či kombinací problémů. U spastických poruch je častá forma diparetická a většinou se týká dolních končetin. Typické je pro ni vznik v dětství v tom období, kdy nejsou motorické funkce dolních končetin dítěte vývojově zralé.

2.6. Aspergerův syndrom

Aspergerův syndrom je pervazivní vývojová porucha autistického spektra. *„Jako pervazivní vývojové poruchy označujeme skupinu poruch, které začínají v dětství a jsou*

typické závažným a trvalým narušením několika oblastí vývoje, včetně sociálních interakcí, komunikace s ostatními lidmi, chováním v každodenním životě, zájmů a aktivit.“ (NOLEN-HOEKSEMA, 2012, s. 661) Autismus se definuje třemi typy projevů, projev deficitu sociální interakce, komunikace, aktivit a zájmů. Pro Aspergerův syndrom jsou právě typické nedostatky v sociální interakci a komunikaci s lidmi, ale mívají velmi dobrý intelekt a řečový projev.

Mívají rády záliby a zájmy buď intelektového charakteru nebo ty, kde je nějaká posloupnost či řád. Nesnídalová (in Šicková, 2008, s. 88) uvádí, že autisté mohou být mimořádně nadaní, i ve výtvarných schopnostech. *„Výtvarný projev autistických dětí je charakteristický snahou o kompenzaci absentující verbální komunikace“* (Šicková, 2008, s. 88)

3. Realizace praktické části

V praktické části budu pojednávat o práci se dvěma dětmi (Kuba a Maruška) a budu zjišťovat, jak se jejich zážitky z hipoterapie a dalších aktivit s koňmi promítají do výtvarného vyjádření. Pro účely této bakalářské práce bylo místo skutečných jmen dětí použito fiktivních křestních jmen s důrazem na zachování anonymity a diskrétnosti. Bude mě zajímat forma i obsah výtvorů, a zda je tímto způsobem možné navozovat a diagnostikovat subjektivní pohodu. Nejprve se budu zabývat výtvarnou činností před prací s koněm, následně budu rozebírat výtvary po práci s koněm. Nedílnou součástí je komunikace a přihlídnutí k dalším vlivům okolí. Budu užívat arteterapeutické techniky, akvarel, pastelky, suchý pastel a jiné výtvarné způsoby vyjádření, které budou v danou chvíli vhodné. V poslední řadě budu celý průběh setkání pozorovat.

Vybrala jsem dle mého uvážení několik kazuistik, které mapují naše setkávání od začátku až do konce a popisují různé varianty průběhu práce. Pro přehlednost je čísluji vzestupně od jedničky.

3.1. Průběh jednotlivých setkání – společné rysy

S Kubou a Maruškou jsem se setkávala individuálně jednou týdně. V případě nevhodného počasí či nemoci jsme se viděli jednou za dva až tři týdny. Celkově jsme spolu pracovali v dlouhodobém horizontu asi tři čtvrtě roku - a to od podzimu do jara.

Setkání byla vždy ojedinělá aktuálním naladěním, atmosférou a různými okolnostmi, nicméně se dá říci, že mají své společné rysy a svá pravidla. Po příjezdu dítěte proběhlo uvítání a šel se kreslit nebo malovat první obrázek před prací s koňmi či ježděním. Poté se dítě věnovalo přípravě koně, čištění a sedlání. Děti se koně dotýkaly a už v této fázi s ním komunikovaly a zažívaly terapeutické působení ze strany zvířete. Pak se šlo jezdit či jinak pracovat s koněm. Po práci se kůň odsedlal a opět bylo na řadě kreslení či malování druhého obrázku. Poté proběhlo rozloučení s lidmi a s koňmi a dítě odjelo s rodiči domů.

Hiporehabilitace a aktivity s využitím koní budou probíhat se dvěma odlišnými

koňmi. První kůň, s kterým bude pracovat Kuba, se jmenuje Hery. Je to kříženec velkopolského a fjordského koně. Vyrůstem je menší (cca 152 cm v kohoutku) a zavalitější postavy. Povahou je to kůň klidný, občas vynalézavý, rád tropí hlouposti a proto se s ním kolikrát zažije spoustu legrace. Jeho pohyb je pravidelný a bez velké akce nohou, proto je vhodný na hiporehabilitaci. Druhý kůň se jmenuje Dexík a je to shetlandský pony. S ním bude pracovat Maruška. Je také klidné povahy, ale zatím nemá moc jezdeckých zkušeností, proto práce s ním vyžaduje trochu více trpělivosti.

4. Setkávání s Kubou – 14 let, DMO, diparéza

Kuba má od malička diagnostikovanou DMO (diparetickou formu), která se konkrétně týká dolních končetin. Je schopný se pohybovat, když leze po kolenou, jeho ruce jsou v hrubé motorice bez problému, ale horší to je s jemnou motorikou. Kuba se s DMO narodil, vznikla u něj prenatálně a o jeho biologické matce bohužel nejsou známy žádné skutečnosti. Kuba byl původně v pěstounské péči, ve 4 letech byl rodinou adoptován. Doma s ním žijí ještě dva chlapci (bratři), kteří jsou o trochu mladší než Kuba. Jeden je romského původu a je velmi živý, druhý chlapec na mě působí spíše zamyšleně, je celkem opatrný a nedůvěřivý ke svému okolí. Ještě má Kuba jednu dospělou sestru, biologické dítě Kubovi matky, která již má svou vlastní dceru. Tato sestra rodinu pravidelně navštěvuje i s dítětem. Kuba navštěvuje běžnou základní školu, je integrován do běžné třídy ZŠ.

S Kubou jsem začala pracovat již před čtyřmi lety, kdy spolupráce trvala přibližně rok. Na jednu farmu začala jezdit fyzioterapeutka (hipoterapeutka) a jeden z klientů byl právě Kuba. Tím naše spolupráce začala. Kuba je statnější kluk a kvůli diagnostikované DMO má problém s motorikou. Především v kreslířské či malířské práci je to znát - když se pokouší dělat detaily, ruka ho moc neposlouchá. Má své limity, tak je zvláště důležité, aby své tělo trénoval a udržoval v kondici. Kuba je trochu líný, pohodlný a není moc aktivní sám od sebe. Ovšem pokud se dobře motivuje, je s ním spolupráce bezvadná a plná akce. To samé platí i u výtvarného projevu. Ve škole nepatří výtvarná výchova k jeho oblíbeným předmětům, protože mu to ve srovnání s ostatními dětmi činí větší potíže (myslím motorické ovládání linky a plochy) a často s výsledkem není spokojen. Proto jsem v první řadě musela pracovat na tom, aby se Kuba nebál výtvarně něco tvořit a zadávala jsem mu takové úkoly, které zvládnul dobře, a tím pádem byl výsledek hlavně v jeho očích líbivý.

Práce před čtyřmi lety s Kubou probíhala hodně intuitivně a učila jsem se, jak s Kubou nejlépe komunikovat a pracovat. Jak píše Slowík (Slowík, 2010, s. 37), je třeba si uvědomit, že lidé na vozíku komunikují v jiné výškové úrovni, než lidé, kteří stojí, a měli bychom si to při komunikaci s nimi uvědomit a komunikovat s nimi ve stejné úrovni,

třeba se i trochu sehnout. Proto když jsem s Kubou malovala, tak nejvíce na zemi, kde jsme seděli oba dva. Když maloval u stolku, většinou jsem se snížila do dřepu nebo se sehnula.

Ve výtvarné práci jsme se tehdy věnovali především držení tužky a štětce a procvičovali jsme jednoduché linky a tvary. Jako zábavná forma pro Kubu a jeho trénování ruky se ukázalo vést linku v bludišti od startu do cíle. Dále Kuba maloval vodovými barvami, obtiskoval různé objekty a zkoušeli jsme další experimentální techniky. Dokonce si vyrobil papírovou jezdeckou helmu, což bylo sice velmi náročné, ale komplexně tím procvičil motoriku – zahrnovalo to kreslení, kašírování, malování, stříhání a pletení provázků.

Bohužel jsem si v té době neschovala všechny obrázky včas a na statku se konalo velké stěhování, takže se obrázky poztrácely a našla jsem jen jeden konkrétní obrázek a dva abstraktní obrázky postavené na barvách. V tu dobu bylo Kubovi 10 let. Konkrétní obrázek zobrazuje auto, buď stojící, nebo jedoucí. Auto je ve středu formátu, posunuté mírně doleva. Na první pohled vypadá jako vozík pro postižené, je nakresleno modrou pastelkou. Auto je nevybarvené, pouze bílé a má dvě černě vybarvená kola. Auto je zapojeno do kontextu, kde je pod vozíkem zelená plocha jako tráva a nahoře modrá plocha jako nebe. Oproti obrázkům malované letos je patrné, že nebyl tak opatrný při využívání barevných ploch.

4.1. První setkávání s Kubou

Byl podzim, po více než jednom roce jsem začala s Kubou opět spolupracovat na novém působišti. Kuba přijel s maminkou a bratrem. Uvítání proběhlo přívětivě. Po dlouhé době jsme spolu opět mohli pracovat a vzájemná komunikace probíhala zpočátku hlavně formou rozhovoru o tom, co děláme, jak se máme, jak se nám daří a co je nového.

Ukázala jsem Kubovi areál, kde se vše bude realizovat. Prvně jsme se odebrali ke stolu, kde budeme malovat. Pro začátek jsem pro Kubu připravila bludiště, které ho vždycky bavilo. Poté, co ho vyluštil, jsme se pustily do malování obrázku. Protože vím, že Kuba má s malováním a kreslením trochu nesnáze, zvolila jsem jednoduché řešení.

Prvně jsem Kubovi zadala kvinternocolor test známý pod zkratkou KTC. Dále si znovu vyluštil bludiště. Vzhledem k tomu, že bylo všude na zemi spadané listí, tak si Kuba sebral pár lístečků, nabarvil je temperami a obtiskoval je libovolně na papír velikosti A4. S výsledkem byl Kuba spokojen.

Přivedla jsem koně - Heryho. Kuba byl rád, že ho vidí, radostně se k němu vydal, bylo vidět, že se těší na kontakt s ním. V Petrovicích Kuba jezdil na poníkovi a nyní občas navštěvuje ještě jiný jezdecký areál, kde je zvyklý na menšího koníka. Zde máme k dispozici jen Heryho, ale na něm také Kuba kdysi jezdíval. Přinesla jsem Kubovi čištění, vozíčkem přijel k těsné blízkosti těla koně a postupně ho celého vyčistil. Poté jsem koně nasedlala. Jako provizorní rampa na nasedání na koně nám posloužil balík sena, protože nemáme k dispozici klasickou rampu. Maminka Kubu dostala na balík sena. Bylo tam přibližně 20 balíků sena vedle sebe. Kubův bratr již po balíkách pobíhal a než jsem přistavila Heryho, Kuba s bratrem po balíkách nadšeně lezl. Poté byl Hery připraven a Kuba na kraji balíku. Začaly jsme Kubovi pomáhat do sedla. Hery u toho mírně pohnul nohou, Kuba znejistěl. Následně se hned Kubovi podařilo usadit do sedla. Vyrazili jsme na jízďárnu, kde jsme chodili krokem. Než si Kuba zvykl na pohyb koně (každý kůň má trochu jiný pohyb hřbetu), povídali jsme si o tom, jak jezdí i do jiného jezdeckého areálu. Povídal mi o tom koni, na kterém jezdí, jak se jmenuje a řekl mi, že už jednou i spadl a že to zvládl. Po pár minutách tréma opadla a s Kubou jsme provedli pár jednoduchých cviků (zvedání rukou, otáčení trupu, sklánění se k nohám a další). Pak si vyzkoušel Heryho sám řídit a byl spokojený, že ho Hery nakonec začal poslouchat.

Poté maminka Kubu sundala, Kuba si vlezl na vozík a jel k místu, kde jsme prvně malovali. Znovu jsme zopakovali téma – obtiskování obarveného listí.

Závěrem jsem Kubu pochválila, jak byl dnes šikovný, a rozloučili jsme se.

4.1.1. Analýza prvního setkání

První setkání probíhalo v přátelském duchu. Při ježdění jsme s Kubou mluvili o zvířatech, o koních a o dlouhé době, kdy jsme se neviděli. Kuba byl celkem dost upovídaný a vyprávěl mi různé příběhy. Také mluvil o setkání s jiným koněm, na

kterém občas jezdil. I přes počáteční nejistotu na Heryho hřbetě se Kuba po chvíli uvolnil a jezdecká práce probíhala dobře. Když Kuba z Heryho slezl, hladil ho po hlavě a říkal: „Hodný Hery.“

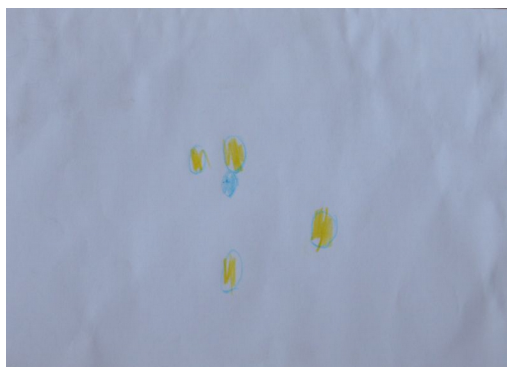
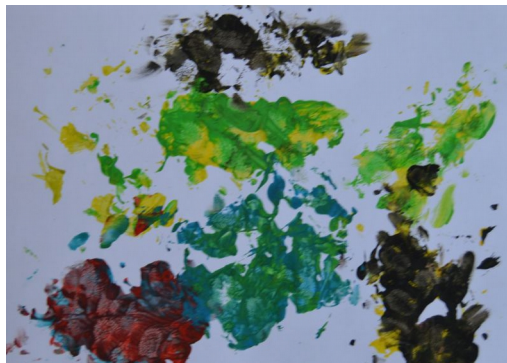
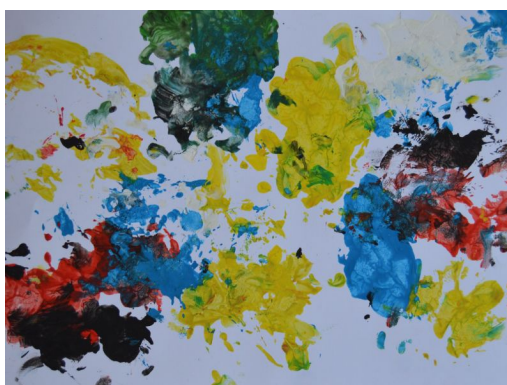
I když je KTC zástupný artefakt, který zachytí barevnou preferenci a je zpravidla určen hlavně dospělým osobám, zkoušela jsem je zadávat i v mé práci Kubovi (i Marušce). Jde o specifický artefakt založený na výkladu symboliky barev, užívá se v rožnovské arteterapii. Test KTC vytvořil PhDr. Milan Kyzour na základě svých dlouholetých zkušeností a prací s klienty. Test KTC není validizovaný, ale jeho smysl a platnost se dá doložit při interpretování. Při rozboru testu se bere v úvahu užití barev, absence chybějících barev, jejich světlost či sytost, kompoziční řešení a další. Může vypovídat o aktuálním emočním stavu klienta, o jeho komunikaci, vzorcích chování, rodině a dalších možnostech. *„Slouží jako východisko pro interpretaci“ (Šicková, 2008, s 122)*

Bludiště, které Kubovi čas od času připravím, mají dle mého názoru smysl hlavně pro trénování Kubovo jemné motoriky, trénování vedení ruky. Linka by měla mít konkrétně vedený směr a navíc u toho musí Kuba přemýšlet, aby se z bludiště dostal ven. Je to činnost, která Kubu velmi baví a která ho dobře naladí na další práci. Bludiště též vytváří před jízdou a po jízdě. Zajímavé je, že většinou druhé bludiště mívá linku souvislejší a méně kostrbatou - tedy linky vede přesněji a méně napojuje postupně za sebou.

Puntíky z KTC jsou stísněné u sebe a velmi nepravidelné, nahoře jsou kolečka blízko u sebe, dole daleko od sebe a celé se to stáčí doleva. Nepravidelná KTC jsou u Kubu celkem běžná záležitost a může odkazovat na jeho handicap. Puntíky nejsou očíslované. Uprostřed je světle modrá, ostatní puntíky jsou žluté, obtáhnuté modře. Když bych to vztáhla k aktuálnímu rozpoložení a k našemu setkání, mohu uvažovat o situační opatrnosti, žlutá barevnost by mohla naznačovat žurnalistický a zvědavý pohled na toto setkání, hodně se verbalizovalo a popisovalo. Dále by se dalo uvažovat o nastolení „řádu“, kdy jsme si dopředu domluvili pravidelnou spolupráci. Světle modrou by bylo možné chápat jako ochotu ke spolupráci.

Otiskování listů bylo užito záměrně z důvodu jednoduchého a efektivního výsledku. Kuba se nemusel zabývat linkami, ale hlavně používal barvy. První obrázek odráží víceméně barevnost v KTC, ještě se objevuje náznak červené, což by mohlo navozovat nějakou akci, která se chystá (jízda na koni) a použil i trochu zelené barvy. V druhém obrázku se žlutá mění v zelenou a červená začíná hnědnout.

Na Kubovi bylo vidět, že odjíždí s dobrou náladou a je příjemně unavený. Bez obav z neúspěchu zvládl výtvarný úkol před ježděním, během ježdění procvičil tělo a závěrečné malování už probíhalo bez většího přemýšlení, protože plnil stejný úkol, který už znal.

4.2. Druhé setkání s Kubou

Byla celkem zima a po dešti, nicméně nepršelo a usoudili jsme, že setkání uskutečníme. Kuba přijel a na první pohled neměl moc dobrou náladu, protože by byl raději doma v teple. Protože se blížila sněhová nadílka a chtěla jsem zkusit, jak bude Kuba reagovat na kreslení něčeho konkrétního, zadala jsem téma zimní radovánky. Vody bylo všude dost, proto jsem zvolila techniku voskovek, které může užívat kresebně. To splní můj účel, aby se pokusil o zobrazení konkrétních objektů. I dnes jsem pak zadala KTC.

Bylo dost mokro a nechtěla jsem riskovat, že kůň bude klouzat po blátě, čímž bych Kubu znejistila a mohl by se začít bát. Proto jsem zajela pro velký gymnastický míč a ten den jsme si hrály s koněm a s míčem. Jelikož byla přítomná i kamarádka se svým psem, tak jsme ho také zapojili do aktivit a kutálel si s Kubou míčem. Následné malování bylo téma zimní radovánky – pokračování.

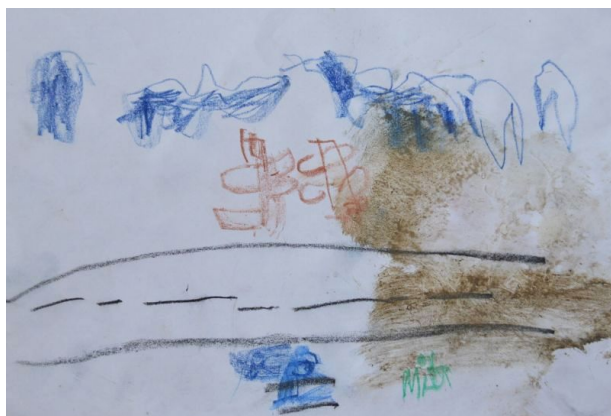
4.2.1. Druhé setkání s Kubou – analýza

Jak jsem zmínila, Kuba přijel celkem se špatnou náladou a vše plnil spíše proto, že se to od něj očekávalo. Jediné, co mu zvedlo v zimě náladu, byly hrátky s míčem, Herym a psem. Jeho KTC jsou na šířku, bez číslování, již použil celý formát papíru. Uprostřed je velký žlutý puntík, což může vzhledem k jeho rozpoložení znamenat i blok. Dále se na otcovské diagonále objevují mateřské fialové barvy, které jsou však doplňkem ke žluté. Vpravo dole na identifikačním místě hnědá spíše světlá barva, která může znamenat nějaké „vypuzovací, vylučovací“ procesy, mužskou autoritu atd. Fialová by mohla volat po mateřské pomoci. Vlevo nahoře je bílé kolečko zeleně obtažené a vlevo dole je zvláštní červená barva (trochu do fialova). Jeho špatná nálada by mohla znamenat, že jeho protějšek má k němu chladnější, bezemoční přístup, na který by mohl reagovat tím „žlutým blokem“ uprostřed.

Dle Kubova popisu první obrázek zaznamenává jeho samotného, jak jede na sáňkách ze zasněženého kopce. V procesu kresby bylo vidět, jak se Kuba bojí udělat jakoukoliv linku. Nevěděl, jak co udělat. Sebe nakreslil červeně, sáňky jsou modré. Na nebi jen obrysy mraků a na kopci dva hranaté stromy. Jen nelze moc rozpoznat, že se

jedná o lidskou postavu na sáňkách. Jede z kopce doleva, do minulosti, vpravo má jen svůj podpis. Na druhém obrázku už je z kopce dole pod silnicí. Je umístěn na sáňkách, ale je nyní modrý a trochu lépe je vidět, že se jedná o hlavu, tělo a ruce. Je téměř ve středu formátu na dolní hranici a je vidět, že je otočen doprava, do budoucnosti. Modré mraky jsou již vybarvené a dva stromy jsou blízko u sebe. Nicméně oba obrázky mají podobnou kvalitu - jsou lineární a chybí barevné plochy. Černou barvou jsou jen podtrženy sáňky a silnice. U Kuby celkově chybí černá barevnost. V obrázcích adolescentů bývá černá barva hojně využívána jako projev puberty a vzdoru. U Kuby se černá barva moc neobjevuje, snad z důvodu jeho handicapu. Otázka je, jak moc si „pubertu“ může dovolit.

Hnědé plochy se do obrázku dostaly náhodou, kdy položené práce pošlapal poník. Kuba to vzal v pohodě a smál se u toho.

4.3. Třetí setkání s Kubou

Třetí setkání probíhalo hned po zimě, kdy se pomalu do krajiny proklubávalo jaro. Kuba přijel jen s maminkou a bylo na něm vidět, že má celkem dobrou náladu. Dnešní téma k malování jsem zadala se zaměřením na stromy, protože než obrostou listím, jsou dobře viditelné větve. Předtím opět dělal KTC.

Dnes byla pojata hodina jezdecky, kdy se hodně cvičilo a pak si Kuba Heryho řídil sám, chodil slalom mezi skoky atd. Nedělo se nic neobvyklého.

4.3.1. Třetí setkání s Kubou – analýza

Z tohoto dne si nevybavuji nic neobvyklého, všechno šlo hladce a pohodově. V kreslení měl jasno a věděl, co zobrazí. Jízdu na Herym zvládl bez viditelného strachu. V KTC se mu opět opakuje žlutá barva, uprostřed. Vlevo jsou odshora dolů světle zelená a modrá a vpravo červená a fialová. Celá pravá půlka je mateřská, fialová, i z červené a modré se dá namíchat další fialová. Z fialové barevnosti lze usuzovat o zvýšené potřebě mateřského či pečujícího přístupu, kterou potřebuje mít většinu času u sebe.

Kubovo jehličnaté stromy jsou geometrické, hranaté a působí antropomorfně. První strom je bez okolí a létá ve vzduchu. Má dvě větve, z kterých visí další dvě větve směrem dolů. Celý strom vypadá jako tělo s rukama a zelenou trpasličí čepičkou, je lehce vybarvený. Druhý strom, který vznikl po jízdě, je lepší v tom, že je umístěn do kontextu. Kuba nakreslil zelenou trávu na dolní linku a modré nebe nahoru. Na trávě též rostou dvě kytky. Strom je větší než první a v dolní části kmenu je nakreslena vertikální čára, která dělá dojem, že má „strom“ nohy. Otázkou by bylo, proč má strom nohy? A koho zastupují kytky, které jsou nakresleny jako barevná kolečka?

4.4. Čtvrté setkání s Kubou - analýza

Toto setkání zmiňuji zvláště z důvodu změny techniky, kdy Kuba netvořil sám, ale jen vybíral z obrázků a vybarvoval je vodovými barvami. Před ježděním jsem mu dala na výběr jeden ze tří obrázků, kde byl zobrazen chlapec. Nakreslila jsem tři obrázky, kde byl člověk a kůň v různých polohách. Na jednom byl chlapec hladícího koně, na druhém byl chlapec se zvednutou rukou a kůň vedle a na třetím byl vyobrazen kůň v dálce a vepředu chlapec, který jde ke koni.

Jako první si Kuba vybral obrázek, kde chlapec hladí koně. Prvně začal vybarvovat koně (v levé části obrázku), hnědou barvou. Poté začal vybarvovat chlapce, udělal mu blondáté vlasy a modré tričko. Na druhém obrázku, který si vybral, byl kůň a chlapec se zvednutou rukou. Opět jako prvního vybarvil koně, který se nachází vlevo na obrázku, poté chlapce a namaloval mu hnědí vlasy a žluté tričko. Je zajímavé, že i KTC z dnešního dne byly žluté – respektive žlutá uprostřed o fialová kolem dokola, z čehož horní fialové jsou obtažené tmavě červenou. Třetí obrázek si vzal Kuba domů k domalování, ale příště už mi ho nepřinesl ukázat, protože ho ztratil.

4.5. Páté setkání s Kubou

Toto setkání bylo velmi přínosné, nejen z hlediska Kubovo výtvarného vyjádření, ale i z Kubova pocitu, který byl velmi pozitivní. Po delší době neměl žádné obavy.

Po příjezdu se Kuba přiznal, že se mu dnes moc nechtělo přijít. Kuba byl zvyklý na menšího koně, a i když Hery není nikterak velký, Kuba má z ježdění na něm trochu obavy a zvláště při nasedání se trochu bojí. A to mi dnes řekl poprvé. A i když Kuba později říkal, že už je to dobré, je na něm přeci jen vidět, že se stále trochu bojí.

Protože dnešní práce s Herym byla naplánovaná ne jezdecky, ale ze země, a ještě k tomu s míčem, i téma malování jsem zadala „do kulata“. Další důvod byl ten, že s Kubou dlouho trénujeme rovnou, svislou a diagonální linku i vzájemné napojování linky. Proto by bylo dobré, aby si Kuba vyzkoušel i kruh. Házení s míčem má rád a poměrně mu to jde, hrubá motorika mu nedělá zdaleka takový problém jako jemná motorika. A je dobré, když procvičí celou horní část těla. Také míčové hry je zvyklý hrát z domova, zvláště fotbal s celou rodinou, kdy se Kuba po hřišti pohybuje na zemi po kolenou a po rukou.

Kubovi se zjevil úsměv na tváři, když jsem mu řekla, že dnes jezdit nebudeme. Bylo vidět, že se těší, až už si bude s Herym hrát a spadly z něj obavy z ježdění. Kuba nakreslí první míč. Dneska při čištění koně dlouho vydržel stát pouze s vlastní oporou, aby Herymu dosáhl na záda, což je úžasný pokrok. Pak jsme poprosili jeho bratra, zda by si s námi mohl hrát. Souhlasil a zapojil se do hry. Úkoly byly přehazování koně a kutálení pod nohama.

Všechny tyto aktivity trvaly přibližně 15 minut. Délka aktivity se odvíjela od míry Kubovy unavenosti a trpělivosti koně, 15 minut se ukázalo jako horní hranice těchto aktivit.

Poté následovalo další malování míče. Kuba se pustil do práce, vypadal spokojeně. Poté si ještě celá rodina zahrála fotbal. Celý den byla velmi pozitivní atmosféra.

4.5.1. Páté setkání s Kubou - analýza

První „míč“ před aktivitou s koněm začíná kreslit – vybere modrou pastelku na obrys. Opatrně udělá oválný míč, umístěný téměř do středu formátu na šířku, mírně posunutý doleva, ale směr míče směřuje doprava. Může to odkazovat, že je zatím více v rovině „ty“, což je v jeho případě pochopitelný, vyžaduje v mnoha případech pomoc okolí. Nedbale míč vybarvuje všemi směry světle zelenou pastelkou, kdy přetahuje a šrafura se vrhá všemi směry. Světle zelená barva má mnoho významů, v této souvislosti bych mohla uvažovat o situačním využití emoční nezralosti, kdy se Kuba chtěl vyhnout dnešní činnosti (dnes se mu nechtělo). Modrá linka by mohla naznačovat dobrou vůli ke změně v práci s koněm, na kterou se těšil.

Druhý „míč“ – po aktivní práci s koněm. Tentokrát obrys nakreslil trochu oválnější než první míč, linka mírně pravidelnější, hnědé barvy. Míč vyplnil světle fialovou barvou. Oproti prvnímu obrázku je vidět větší rozdíl ve vybarvování. Šrafování bylo více pravidelné téměř přes celý míč a přetahování takřka žádné. Celý míč je posunutý doprava nahoru, což může vypovídat o větším uvědomění si sebe. O této barevnosti by se dalo uvažovat jako o mateřské/ rodinné záležitosti, možná vyplívající z pozitivního zážitku. Jeho matka se též zúčastnila hry a podávala Kubovi míč, když ho výjimečně nechytil. Jak zde bylo již uvedeno, matka je Kubovi vždy nablízku, aby plnila jeho potřeby. Barevnost linky může odkazovat opět k mnohému. Je to světlá barva, proto lze uvažovat o přítomnosti mladého otce či bratra. Oba dnes také byli přítomni a pomáhali. Také lze zvažovat problematiku vypuzování - například nějaké tenze či negativní emoce. Pohoda byla dnes znát celý den, jak při malování míče, tak při práci s Herym.

4.6. Šesté setkání s Kubou

Dnešní setkání bylo naplánováno jezdecky, protože byla k dispozici hippoterapeutka Iva, se kterou Kuba jezdil již jako malý kluk.

Dlouho s námi fyzioterapeutka nebyla a byli jsme všichni rádi, že opět přijede. Kuba proto, že na koni nebude jezdit sám a že bude mít jištění. Já z toho měla radost z toho důvodu, že se fyzioterapeutka podívá na Kubovy pokroky. Dnes bylo na první pohled znát, že se mu malovat nechce. Nicméně jsem řekla, že vyzkoušíme nakreslit něco jednoduchého a rychlého, ať se nezdržujeme a můžeme jít jezdit. Zeptala jsem se, co měl dnes k obědu, Kuba odpověděl, že karbanátky s rajskou a knedlíkem, že to bylo moc dobré. Tak namaloval svůj oběd.

Pak se Kuba přesunul k Herymu a hrdě ukazoval Ivě a Pepovi, jak ho umí čistit, a při tom si povídali. Poté se Kuba hluboce nadechl, protože přišlo obávané nasedání. Snažila jsem se, aby kůň neudělal ani krok, protože trochu trvá, než si Kuba správně usadí - spasticita svalů nohou mu brání tento úkon udělat rychle. Zvládli jsme to, Kuba sedí na koni, oddechl si, že to dopadlo dobře. Začalo se rozcvičením horní poloviny těla. Na Kubovi bylo vidět, že je klidnější než jindy, když vedle chodila Iva. Cítil se bezpečněji, i když prvních pár minut mírná tenze na něm také byla vidět. Bylo dobré, že se Kuba snažil udělat dojem a všechny cviky prováděl poctivě. Pak ukazoval Ivě, jak umí koně řídit. Sám se rozcházel, zastavoval, couval a otáčel. Všechno to provázelo povídání o zvířatech a různých veselých historkách. Po práci jsem Kubovi navrhla, že když dnes umí tak dobře „vařit“, ať mi uvaří ještě nějaké dobré jídlo. Kuba zapřemýšlel a nakreslil špagety.

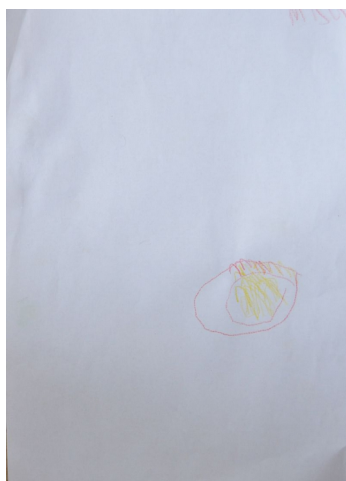
4.6.1. Šesté setkání s Kubou - analýza

V tomto setkání bylo znát, že Kuba bral hodně důraz na komunikaci s Ivou a Pepou, které dlouho neviděl. Chtěl se ukázat na koni v tom nejlepším světle i přes počáteční obavy z nasedání. Výtvarný zážitek šel dnes do ústraní a dalo hodně práce, aby něco nakreslil. Zhodnocení hiporehabilitační bylo dobré - když se Kuba jenom vodil a cvičil, měl sed ještě neuvolněný, ale když pak Heryho řídil sám a nedržel se rukama sedla, tak

se sed uvolnil. Musel se soustředit na řízení koně a zapomněl na pocit, že se musí jenom držet. Závěr byl, že hiporehabilitační jednotka proběhla v pořádku dle očekávání.

Jak jsem zmínila výše, Kuba neměl chuť nic kreslit. Nicméně se podařilo motivací ohledně jídla (jídlo má Kuba rád) docílit, aby Kuba nakreslil rajskou omáčku a poté špagety. Rajská omáčka má oranžovou linku a velmi rychlé vybarvování všemi směry. Opravdu bylo vidět, že chvátá, aby to měl co nejdříve hotové. Následující špagety mají více klidnou linii, celkem pěkně Kuba vystihl tvar talíře, na kterém jsou žluté špagety a červená omáčka.

Ačkoliv výtvarná práce dnes byla v ústraní a nedá se z ní nic moc usuzovat, tak na Kubovi byla vidět spokojenost a pohoda díky kolektivu a práci s koněm. Dnes se cítil díky hipoterapeutce bezpečněji.

4.7. Sedmé setkání s Kubou

Na posledním setkání s Kubou jsem naplánovala opět hrátky s Herym a míčem, protože se postupem práce ukázalo, že je má nejraději a cítí se u toho dobře. To zabezpečilo, že přijel rovnou bez obav z ježdění a těšil se na to, co ho čeká.

Na tento den jsem Kubovi připravila malování vodovými barvami na velký formát A2. Venku bylo sluníčko a zem byla celkem suchá, tak se dalo malovat na zemi. Téma dnešního malování před ježděním bylo něco, co ho během našich společných chviliek zaujalo, co by si rád namaloval znovu. Anebo si mohl namalovat to, na co má náladu. Rozhodl se pro míč, který se mu jednou při malování povedl. Vzal do ruky nejširší štětec, který měl na výběr, a prvně udělal obrys míče. U toho říká, že ho dal hodně nahoru a že ho chtěl dát víc dolů. Na to jsem pravila, že to nevádí, a pokud ho chce mít dole, tak ať otočí papír vzhůru nohama a míč bude dole. Na to se zasmál a řekl, že míč nechá přeci jen víc nahoře. A říkal, že ho chce udělat hodně barevný, v tom měl jasno od začátku.

Malování po skončení aktivit s koněm probíhalo opět akvarelem na velký formát a opět byl Kuba na zemi. Řekla jsem mu, ať mi namaluje nějaký obrázek na rozloučenou. Kuba zvolil sebe, jak mává a nahoře nad rukama bylo napsáno „ahoj“ a „Kuba“. Nakonec jsme se rozloučili a domluvili se, že se opět u koní v budoucnu potkáme.

4.7.1. Sedmé setkání s Kubou - Analýza

Kuba přijel rovnou s tím, že věděl, jaký „koňský“ úkol ho dnes čeká. Kuba byl od začátku velmi milý. Protože to byla poslední hodina, Kuba se při malování velmi snažil a vypadal soustředěně. Bylo vidět, že se snaží udělat co nejlepší obrázek. První byl barevný, duhový míč. Obrys zvolil tmavě červený, a míč vrstvil pásy barev - zelenou, modrou, oranžovou a žlutou. Pozadí bylo pojato dvoubarevně – dolní polovina obrazu byla zelená, horní oranžová. Když jsem se Kuby zeptala, co ten míč dělá, Kuba odpověděl: „Leží na trávě.“ Poprvé maloval na velký formát papíru a prvně u toho seděl na zemi. Pro Kubu to bylo lepší v tom, že mohl volněji sedět a lépe se naklánět tam, kam potřeboval. Také mohl k malbě používat celou svou horní polovinu těla, ne jenom pohyb ruky a zápěstím, který mu dělal vždy mírné potíže. Stejně jako ležící míč

v trávě ještě před akcí i Kuba seděl v trávě a maloval před prací s koněm. Dobré zjištění je, že Kuba namaloval míč i s pozadím a využil celý svůj formát papíru.

Druhý obrázek po práci s Herym byl opět malovaný vodovými barvami, opět Kuba seděl na zemi a opět se nesmírně soustředil na to, co namaluje. Znázornil sebe, jak mává oběma rukama. Místo dlaní má napsáno „ahoj“ vlevo a „Kuba“ vpravo. Sebe znázornil statně (opravdu je to mohutný chlapec) s okrovým tělem a červeným tričkem (i když v reálu měl jinou barvu trička) a namaloval svoje modré oči. Znázornil pouze horní polovinu těla, což může znamenat absenci nohou kvůli jeho nepohyblivosti a handicapu. Na rukou má méně znatelně zobrazené dlaně na mohutných pažích, což může znamenat potíže s jemnou motorikou. Červené tričko (tělo), by mohlo v tomto případě znamenat, že je plný energie, akce (při práci měl Kuba rozprouďenou krev a bylo vidět, že má chuť něco dalšího dělat).

Rozloučení bylo velmi příjemné, Kuba žertoval a usmíval se. Také se ptal, zda nebudeme dělat v létě tábor s koňmi, že by rád přijel. Předpokládám, že se Kuba cítil příjemně a v pohodě ve všech dnešních činnostech.

4.8. Kubovo výtvarný posun a znaky ve výtvarném projevu.

V Kubově produkci je v KTC i v obrázcích mnoho žluté barvy, což je dobré, protože je schopen se realizovat. Jeho výtvarný posud před a po ježdění není nikterak výrazný. Občas se projeví změna v kompozici. Největší pokrok byl na posledním setkání, kdy jeho první obrázek byl již dán do kontextu, dle Kuby je míč v trávě na zemi. Hipoterapie měla vliv především na Kubovo fyzickou stránku, kdy po kontaktu s koněm se dalo pozorovat uvolnění těla.

5. Setkávání s Maruškou – 6 let, bez diagnózy, podezření rodičů na Aspergerův syndrom

Maruška k nám jezdí do jezdeckého kroužku zpravidla jedenkrát týdně. V prvních setkáních mi připadala jako normální dítě v předškolním věku. Byla komunikativní, i když ne moc, ale na všechny otázky odpovídala a občas se i sama rozpovídala. Když jsem maminku i Marušku požádala, zda by byly ochotny se mnou při koních malovat, začala mi maminka postupně odhalovat Marušky život. Velké detaily neznám, ale takto stručně je to dostačující.

Maruška je na svůj věk nadprůměrně chytrá, zvládá různé složitější početní výkony, má výborné logické uvažování. V jakých situacích nastává problém? Maruška je opatrnější v kontaktu nejen s vrstevníky, ale i s dospělými. Maminka mi sdělila, že od narození jejího bratra začaly problémy, kdy měla Maruška problém komunikovat i s ní, pravděpodobně z důvodu žárlení na bratra. Dobře ale Maruška komunikovala hlavně s babičkou. Problém s komunikací s maminkou časem opadl, ale stále si Maruška s babičkou velmi dobře rozumí. Maruška to nezvládala ve školce a nyní se zvažuje, zda vůbec nastoupí do základní školy nebo zda se bude učit doma.

5.1. První setkání s Maruškou

Tento den bylo první setkání, kdy Maruška začala u práce s koněm malovat. Byl podzim. Z počátku byla méně komunikativní, na otázky spíše kývala hlavou, než aby odpovídala. Ale postupem času byla komunikativnější a odpovídala nejen jednoslovně, ale pak i větou. Vlastně naše spolupráce začala, když mi přinesla sama od sebe namalovaný obrázek koně a řekla, že je to Hery. A to ani nevěděla, že dnes již budeme malovat u koní.

Dala jsem ji suché pastely. Mají výhodu, že se dají užívat jak kreslířsky (linkou), tak malířsky (plochou). Téma bylo namalovat, co má ráda nebo co se chystá dnes všechno dělat. Znázornila postavu, jak jede na koni. Řekla, že je to ona, jak jede na Dexíkovi. Poté poníka připravila a šly jsme pracovat. Na začátku Dexík moc neposlušal, ale poté začala Maruška dávat správné povely ve vhodnou chvíli a bylo to mnohem lepší,

už poslouchal. Maruška byla nakonec spokojená, že ji Dexík poslouchal.

Při druhém malování se Maruška pustila do práce, aniž bych musela říci nějaký námět. Nakreslila velký zelený hrad s vlajkou, po levé straně hradu zvětšila postavu a vedle ještě koně. Obrázek popsala: „Princezna pouští koníka a jde do zámku.“

5.1.1. První setkání s Maruškou - Analýza

Pozitivní zážitek ze starání se o koně a z ježdění na koni je zjevný už z toho důvodu, že Maruška dochází pravidelně a ráda. Úžasná náhoda byla, že mi zrovna přinesla namalovaný obrázek z domova, což mi dobře pomohlo k tomu, aby se Maruška výtvarně vyjadřovala před a po ježdění.

Na obrázek s tématem „Co dnes bude dělat?“ zvětšila sebe, jak jede na koni. Namalovala se celá růžová, což je obvyklá dívčí barva v jejím věku, často nosí růžové oblečení. Celá postava je nalepená na koni, což může znamenat, že ještě neví, jak má udělat sedící figuru na koni. Ovšem zajímavý prvek je, že nemá ruce. Proč Maruška nepotřebuje mít ruce? A jak koně řídí bez uždění? Samozřejmě kůň se dá ovládat bez uždění jen sedem, ale Maruška to ještě nezkoušela, jelikož se učí. Mohlo by to odkazovat k tomu, že ruce jsou dobré třeba k práci, k podávání věcí, k neverbální komunikaci a jiné. Maruška má s komunikací problém a jak mi řekla maminka, ráda nechá za sebe dělat různé úkony jinými lidmi. I to, že je celý obrázek (kromě podpisu) v levé části „ty“, i když je tam zobrazena ona, může k tomu odkazovat.

Druhý obrázek reflektuje, co se děje po ježdění. Maruška již zaplnila celý formát a pustila do obrázku více prvků. Téměř celou pravou polovinu, identifikační místo, zabírá zámek, je bílý a zeleně obtažený. Vlevo je totožná holčička z prvního obrázku, ale opět nemá ruce a nyní ani nohy. Vedle ní vlevo je kůň, kterého „pouští po práci do výběhu“, jak pravila, a „Princezna jde do svého zámku.“ Úvahy opět směřují, jak by mohla jít do zámku, když nemá nohy? Má kolem hlavy něco zeleného, ve stejné barvě jako zámek. K zámku je tak zvláštně přirostlá, jako by do zámku zarůstala. Též se dá uvažovat o jisté formě překrývání, Princezna není vidět celá a přiklání se doleva. V produkci Marušky je typická její orientace postav na levou stranu, na protějšek, až na výjimky v posledních obrázcích. To je důležité, obrací se více k sobě a můžeme očekávat nějakou změnu.

Obě postavičky na obrázcích mají úsměv na tváři a jsou růžově oblečeny, stejně jako Maruška. V obrázcích je vidět, že reflektovala, jak se na koně těší v prvním obrázku a ve druhém to, že spokojeně po práci odchází do „svého zámku“. Zámek (spíše hrad) je tmavě mentolově zelený, celkově působí studeně a má zamřížovaná okna. Aby tam nikdo nemohl dovnitř? Nebo aby nikdo nemohl ven? Kdo by byl ještě uvnitř? Výtvarně jsou oba obrázky podobně pojaté, kromě vybarvené sukně jsou objekty tvořeny linkami a celkově je všude hodně bílé barvy.

5.2. Druhé setkání s Maruškou - analýza

Dnes jsem Marušce zadala téma „Šípková Růženka“ a poprvé jsem ji vyzkoušela zadat KTC. KTC Maruška udělala jako malinké, tmavě modré puntíčky, byť využila celý formát A5. Působí staženě a otažitě, stejně jako jejich tmavě modrá barevnost, která může znamenat neochotu komunikace.

Na prvním obrázku je hrad se vztyčenou vlajkou, bez figur, pouze je zarostlý

růžemi, a vpravo jsou dvě kytičky. Hrad je v teplých tónech s trochou „jedovaté“ zelené. Na první pohled uhlazený obrázek, na pohled druhý je bez života a veškerý možný děj by se mohl odehrávat pouze v zámku, do kterého se díky tomu, že je zarostlý trním a má malinkatá okna, bude těžko dostávat. Identifikační místo je vynecháno. Druhý obrázek, totéž téma, je proměnilo z hradu na zámek a již se tam objevuje malá Šípková Růženka. Teplá barevnost oranžových, žlutých a červených kvalit se mění v žár. Zámek vypadá, jako když hoří, a Růženka je přímo v ohni. Vedle Růženky je jakási brána, v které jediné nehoří. Dá se tedy jít ven? Zaujala mě práce s barvou, aby brána byla vidět, na oranžový oheň napojila půl červené brány, a na další půlku oranžové brány napojila červenou plochu, takto barvy rytmizovala.

Na obou obrázcích převládá oranžová barva. Jsou tam dvě kytičky, kdy jedna je oranžový tulipán a druhá fialového květu. Buď by to mohla být ona s bratrem? Nebo otec s matkou? (Uvažuji o tom vzhledem k tulipánu a fialové barevnosti kvítku.) Oranžová barevnost by mohla být sourozeneckou tematikou, kdy hodně žárlila na svého bratra, ještě než se narodil, a poté též s matkou téměř nekomunikovala. Kdo by měl v tom zámku uhořet? Co mohlo ovlivnit tak výraznou proměnu, především v užití barev?

5.3. Třetí setkání s Maruškou - analýza

Třetí setkání s Maruškou proběhlo v duchu tématu „Perníkové chaloupky“, technika suchý pastel. První obrázek byl stejně jako předchozí Šípková Růženka bez figur. Nakreslila jahody, které měly trojúhelníkový ostrý tvar, vpravo nahoře bylo slunce. Když jsem se zeptala, kde je nějaká postava z té pohádky, pravila, že tam teprve Jeníček a Mařenka přijdou a budou trhat jahody. Opět užívala chladnou zelenou. Na druhém obrázku po ježdění se objevila perníková chaloupka, opět bez figur. Chaloupka byla ve středu formátu a převažovaly na ní oranžové a červené barvy a trochu tmavé zelené. Na první pohled chaloupka zářila, jako by v ní, podobně jako na zámku Šípkové Růženky, hořelo. Nelze přehlédnout velké červené srdce na střeše chaloupky. Protože ani zde nebyla žádná figura, poprosila jsem ji, zda by nemohla nakreslit nějaké postavy z té pohádky a Maruška řekla, že jo. Nakreslila Jeníčka a Mařenku, jak sbírají jahody. Její typické zobrazení figur bez dlaní a nohy z profilu. Mají zelená trička a hnědé kalhoty, jako by oba byli jeden.

Marušky KTC byla opět jednobarevná, malinká tmavě modrá kolečka, ale horní polovinu papíru vyzdobila velkým fialovým srdíčkem. Zajímavé je, že v tomto tématu hojně užívá zobrazení srdce, jak na tělech postav, kde je jedno srdce výrazné a druhé jen naznačené a jsou obě srdce hnědé, tak u KTC i na střeše chaloupky. Dle vývoje dětské kresby děti v tomto období mohou zobrazovat objekty, které nejsou vidět, ale ví o nich. Zvláštní, proč zrovna srdce, když na jiných obrázcích v její produkci se nic podobného nevyskytuje. Téma se vztahuje mimo jiné na sourozeneckou tematiku, která se může takto odrážet. I Jeníček a Mařenka vypadají stejně, jako jedna postava. Ani nelze přímo říci, kdo je Jeníček a kdo Mařenka a zda chce Mařenka mít vedle sebe Jeníčka.

Z důvodu sourozenecké žárlivosti na bratra a toho, že se vyhýbala postavám v obrázku, mě Maruščino pojetí perníkové chaloupky zaujalo a poprosila jsem ji, ať tu pohádku namaluje také doma a ať obrázek příště přinese. Přinesla tři obrázky nakreslené fixami. U jednoho obrázku je zvláštní kombinace perníkové chaloupky, zralých jahod a vánočního stromčku stojícího vedle chaloupky. Na dalším obrázku je

těž perníková chaloupka s Jeníčkem a Mařenkou podobně pojatých jako před tím - včetně srdcí. Na první pohled mě zaujme, že jsou na perníčcích nakresleny KTC, nebo pětka na hrací kostce a i postavy drží tyto perníčky. Na posledním je vlevo chaloupka, asi nebude perníková. K ní směřuje vůz tažený koněm. Na tomto obrázku by bylo zajímavé ptát se na tři postavy ve voze, protože vypadají všichni téměř totožně. Další nápadný znak je velká záliba v ornamentalismu, který v tomto věku není úplně obvyklý.

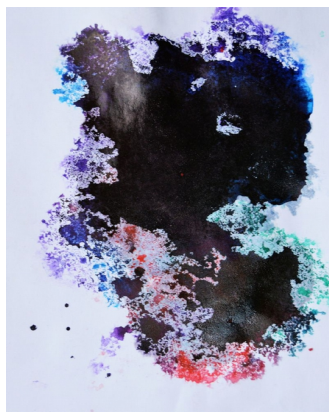

5.4. Čtvrté setkání s Maruškou - analýza

Byla zima, bylo trochu sněhu a techniku jsem zvolila více abreaktivní než obvykle. Bylo to zapouštění barev do sněhu, které následně tály a rozpouštěly se do různobarevných prolínajících se skvrn. A podle toho, kolik nakonec roztálo vody, vznikaly zajímavé mapy. Hraje zde velkou roli náhoda - nikdy nevíme, co vznikne, až barvy uschnou. V tomto případě obrázek schul dva dny, vody bylo ze sněhu mnoho. Po těchto experimentech se u Marušky pomalu začíná objevovat černá barva. První obrázek je zelenkavých tónů, ale ten druhý se z fialových a červených odstínů dostal do černé barvy. Výsledek evokuje nějakého strašícího bubáka.

Jak je výše uvedeno, začíná se objevovat černá barva. Na dalším setkání poté namalovala obrázek, kde je vpravo velký fialový hrad s vlajkou a má zamřížovaná vrata. Vpravo je černý most, po kterém kráčí černozeleň kůň. Hrad je vybarvený žlutě, což je doplněk k fialové, může to být začátek většího zviditelňování se a širšího pozorování okolí.

Hrad či zámek se jí v tvorbě objevuje často, jednou je zamřížovaný, jednou je hořící. Hrad může symbolizovat nějaký ženský prvek, pokud má nějakou věž, může symbolizovat souběžně mužský element. Obrázek před ježděním byl tvořen technikou otiskování přírodnin, které Marušce padnou do oka. Vybrala si malé dřívko a to otiskovala. Pak přimalovala červené skvrně černé ruce a oko a řekla, že je to dravec, který loví kořist. Dravec je na identifikačním místě. Byla by úvaha, proč je dravec celý rudý? Má společné rysy s Maruščinými postavami, tedy bez dlaní a i bez nohou. Dala na dřevo hodně barvy a textura těla vypadá díky tomu jako cévní mapy.

5.5. Páté setkání s Maruškou

Toto setkání bylo zajímavé nejen z hlediska celkové atmosféry, ale i z hlediska výtvarného vyjádření Marušky. Byl to den, kdy měl hned po práci s Maruškou přijet Kuba. Kuba přijel o trochu dříve a vnikla zvláštní situace, viz níže.

Byl slunečný den. Maruška přijela s maminkou na kole. Protože jaro se začínalo projevovat více a více, dnešní téma malování bylo „dnešní jarní den“. Maruška se již sama automaticky přemístila k „malování“ a čekala, až ji donesu pastelky a papír. Prvně jsem Marušce zadala KTC, již věděla, jak na to a ochotně nakreslila puntíky. Poté začala kreslit jarní den.

Jezdecky jsme pokračovaly v minulé práci s koněm, trénování samostatného ovládání. Maruška byla z výkonu spokojena a Dexíka odvedla z jízdárny, aby ho odsedlala. V tu chvíli přijížděl Kuba.

Maruška teprve odsedlávala Dexíka. Aby se Kuba zatím nenudil, maloval první obrázek. Maruška mezi tím odstrojila Dexíka a odvedla do výběhu, pak šla ke Kubovi, respektive byla poblíž a koukala, nic neříkala. Nicméně se jenom pozdravili, a to až když jsem je představila, protože jsem si nebyla jistá, zda už se potkali či nikoliv. Nakonec jsem si to uvědomila a Kuba potvrdil, že už se viděli. Nijak se mezi sebou bavit nechtěli. Kuba ještě obrázek neměl dokončen. Zeptala jsem se Marušky: „Maruško, chceš jít kreslit vedle Kuby?“ Maruška zavrtěla hlavou, že ne. „Tak až domaluje, abys měla víc místa?“ Maruška řekla: „Jo.“

Když Kuba domaloval, chvíli si hrál se svým psem, mezitím jsem Marušce dala čistý papír a řekla: „Když se ti tvůj první obrázek s jarním dnem tak povedl, ráda bych chtěla vědět, jak ten jarní den pokračuje.“ Maruška jen kývla, bylo vidět, že obhlíží teritorium, jestli už má opravdu volné působiště, aby mohla v klidu kreslit. Nakreslila celkem netradičně pojatý „jarní“ den. Ptám se: „Maruško, řekni mi, co jsi na tom obrázku všechno nakreslila?“ Maruška říká: „Je tu strom a medvěd.“ Ptám se: „Maruško, proč ten strom nemá kvítky, když je jaro? A co dělá ten medvěd?“ Odpovídá: „Už je podzim, a když je podzim, tak přece ze stromu padá listí.“ „A co ten krásný medvěd, Maruško?“ „Medvěd se ukládá k zimnímu spánku“. „Dobře Maruško, děkuju ti za obrázek.“

Maruška byla s výsledkem spokojena a ještě se šla k výběhu kouknout na koně.

5.5.1. Páté setkání s Maruškou - analýza

Dnešní den byl pro Marušku zajímavý z mnoha podnětů. Na jednu stranu se stává celkem samostatnou při přípravě koně a v ježdění se stále postupně zdokonaluje. Na druhou stranu se objevila nečekaná situace u příjezdu Kuby, kdy byla vyzvána, aby vedle něj kreslila, a ona nechtěla. Raději počkala, až bude mít stolek sama pro sebe.

Marušky první obrázek je na první pohled uhlazený, krásný. V levé části „ty“ je strom tak, jak ho typicky zobrazuje – kmen, nahoře uříznutý a dvě holé, ostré a silné větve. Kolem zelená koruna a jeden fialovo–oranžový kvítek. Vpravo nahoře je slunce a podpis. Obrázek se celý převažuje do levé části, dokonce i pásovité zobrazení trávy na dolním okraji stránky v půlce znenadání končí, nepokračuje. Obrázek je bez figur. Strom Maruška zobrazuje téměř na každém jejím volném díle. Obrázek vypadá na první pohled uhlazeně, nikde nepřetahuje přes objekty, je pěkný a líbivý. Nicméně vybarvenou plochou prosvítá hodně bílé. Může se odrážet v Maruščině povaze, na první pohled krásná, milá holčička, ale také umí být pěkně tvrdohlavá, pomocí manipulace se snaží dosáhnout svého. A práce s koněm, kdy se učí být samostatná a musí vnímat jeho potřeby, koni se přizpůsobit a dávat správné pomůcky, aby ji poslouchal, je pro ni dobrý trénink.

Druhý obrázek je velká změna. Obrázek se hodně uvolnil, jsou vidět rychlé tahy pastelkami, vybarvování je dost nedbalé a prosvítá hodně bílého podkladu. Ačkoliv je obrázek na první pohled „nevhledný“ oproti prvnímu, je mnohem více vypovídající. Na první pohled je vidět abreakce, která proběhla. Také se již objevuje živé zvíře a obrázek je složen z více objektů. Většina jejích druhých obrázků vypadá takto podobně. Na obrázku s tématem „jarní den“ je vyobrazen podzim. Místo kvítků je suché listí, které začíná padat, na obloze se honí více mraků, ale slunce ještě svítí. Na obrázku je vyobrazen medvěd, který se jde uložit k zimnímu spánku.

Hlavou mi jdou myšlenky, proč zobrazila podzim? Proč zobrazila medvěda k zimnímu spánku? U medvěda mě napadá podobnost s Kubou. Kuba – může ho Maruška vnímat jako „medvěda“ - byl pro ni v nevhodný okamžik na nevhodném

místě. Překážel ji, chtěla malovat sama, a tak ho chtěla uložit k zimnímu spánku. Samozřejmě obsahy můžou být různé, může odkazovat k nějaké osobě (možná k otci, k bratrovi) apod. Další varianta je ta, že medvěd je sama Maruška (je na identifikačním místě) a chce se sama před situací schovat. Zobrazení „jiné“ doby, než je právě teď, může znamenat nepřizpůsobení se realitě, vnímání realitu jinak, než se jeví. Mohla se cítit právě ohrožena a chtěla být v jiném prostředí.

Prvně Maruška udělala KTC. Poprvé měla různobarevná kolečka, vždycky jinak měla všechny jednou stejnou barvou. Puntíky jsou malé, hodně prosvítá bílá barva, vybarveny jsou nedbale s přetažením. Uprostřed je hnědá, vpravo nahoře okrová, vlevo nahoře růžová a dole růžová barva v oranžovém kolečku. Vpravo dole je taková téměř neviditelná mátová zelená. Jak jsem uvedla výše, Maruška je velice jemná dívka, jako by se snažila být neviditelná, ale umí být velmi tvrdohlavá a vůdčí. Hnědá uprostřed je největší, mohlo by to být něco s mužskou autoritou, s otcem (i béžová může být nějaký mladý mužský element), nebo něco v souvislosti s nějakým ritualizovaným chováním. Celé KTC jsou studené a bez červené barvy, která by mohla vést k lepší vitalitě. U protějšku růžová, z čehož ta dole je oranžově obtažená, bych odhadovala, že se jedná o někoho mladého a zranitelného.

Maruška se bude muset naučit čelit nečekaným nebo nechtěným situacím, které přijdou. Maruška nakonec odjížděla s dobrým pocitem a už se těšila na příště.

5.6. Šesté setkání s Maruškou - analýza

Dnešní setkání bylo běžné, nedělo se nic neobvyklého v prostředí ani v práci s koněm. Dnes jsem žádné téma k malování nezařadila, k dispozici byly pastelky. Jen jsem opět zadala KTC. Bylo překvapení, že puntíky nabraly barevný obsah. Objevuje se žlutá barva na identifikačním místě, což může být dobré v tom, že by se mohla začít více prosazovat, uprostřed na posledním místě je tmavě modrá, kterou dříve užívala hojně. Na první obrázek nakreslila postavu, asi sebe, jak jede na koni, ale směřuje doleva. Víceméně je nohama ve vzduchu, není nakreslena žádná zem, po které lze jít. A strom, tři tulipány a slunce. Na druhém obrázku po ježdění bylo vidět, že na svůj věk neobvykle brzo začíná zobrazovat perspektivu, také se již objevují čtyři nohy u koně a noha jezdce, která překrývá koně. V pravém horním rohu je ohrada, která se ubírá dozadu do prostoru. Také je naznačena na zemi tráva, kopce se zapadajícím sluncem a mraky. Obrázek má svůj děj i svůj kontext, koně barevně odpovídají skutečnosti.

V KTC se objevují větší kolečka a mnohem výraznější barvy, než doposud. Na pravou diagonálu dává modré barvy, které nejsou tak tmavé - je to možná dobrá cesta k projevení dobré vůle a emočnosti. Na identifikačním místě má žlutou, která podporuje zviditelňování se, pozorování okolí či možná i sebe a uvědomění si dodržování nějakých pravidel. Nahoře vlevo je růžová a vpravo mentolová, tyto barvy mezi sebou vyvolávají určité napětí.

5.7. Sedmé setkání s Maruškou

Dneska Maruška přijela s maminkou a jejím mladším bratrem. I když pravila, že se má dobře, z její nonverbální komunikace jsem soudila něco jiného. Podívala se na maminku zkroušeným výrazem a pak mi maminka řekla, že dnes zapomněli jezdeckou helmu. Když jsem řekla, že to nevadí, že ji samozřejmě půjčím jinou, vše se vrátilo do pořádku.

Aby byla změna ve výtvarné technice, dala jsem Marušce k dispozici vodové barvy, štětce, vodu a formát papíru A2. „Maruško, namaluješ dnešní den? Jak se dneska máš? Co jsi třeba dnes dělala?“ Maruška řekla: „Jo.“ A hned se pustila do práce. Po zadání úkolu jsem jí řekla, že dnes si může vybrat koně, na kterém bude jezdit. Mohla si vybrat buď Dexíka nebo Heryho. Marušce se rozzářila očička a okamžitě odpověděla, že Heryho, přičemž malování nabralo rychlejší spád. Již se ptala asi před měsícem, že by chtěla zase jezdit na Herym, a dnes se jí její přání splnilo.

Namalovala obrázek s krajinkou. Řekla, že je to letní den a strom s dvěma jablky a kytíčkou.

Rozběhla se k ohradě a pak čekala, co jí řeknu. Maruška byla ráda ze změny koně a musím říci, že dnes plnila instrukce obzvláště pečlivě. Když byla za ohradou, sama pomalu došla k Herymu, prvně ho pohladila, aby se nelekl, pak nepatrně s bojem rozvázala uzel na otěžích, přehodila přes krk a dovedla si ho k čištění a sedlu. Sama s pomocí jejího bratra, který ji mohl pomáhat (Maruška dovolila), Heryho vyčistili „od hlavy až k patě“. Poté si ho opět sama odvedla na jízďárnu. Hery párkrát dal hlavu dolů a nechtěl se odtrhnout od trávy, ale Maruška si vždy poradila a nakonec došli až na jízďárnu. Během ježdění Marušce několikrát vypadl třmen a již jsem ji se vším nepomáhala a podpořila jsem ji, ať si to už opraví sama. Někdy si nohu srovnala v kroku, někdy si Heryho sama zastavila a nohu do třmenu srovnala. Maruška vypadala uvolněně a lehce unaveně, přeci jenom to dnes bylo fyzicky náročnější.

Nyní jsme šly opět malovat. Řekla jsem: „Maruško, tak teď můžeme namalovat, jak ten dnešní den pokračuje.“ Pustila se bez přemýšlení do malování. Namalovala

postavu na koni, jak jede. „Tak mi řekni, Maruško, co jsi namalovala. Pojď mi to ukázat,“ řekla jsem. Maruška řekla: „Hery.“ „A kdo na Herym jede,“ zeptala jsem se. „To jsem já,“ odpověděla. „A kam jedeš? A kdo je ten koník nahoře?“ Řekla: „Jedu do výběhu. Nahoře je Dexík a vyhlíží nás, že už jedem.“

5.7.1. Sedmé setkání s Maruškou, analýza

Celé setkání bylo v duchu změny koně, po kterém toužila už delší dobu. Maruška maluje velmi ráda a je to vidět, ačkoliv maluje v určitém schématu a její kresba/ malba je rozpoznatelná, tedy že patří právě jí. Můžeme u Marušky pozorovat nadšení, vždy si je jistá a ví, co jde zrovna kreslit či malovat. Více je zaplněná pravá půlka formátu.

Na prvním obrázku, kde je jen krajinka, jsou vpravo nahoře modré mraky, pod nimi svítí sluníčko. V pravé půlce formátu je strom s plody – dvěma jablky a pod stromem vlevo červená kytička, podpis je situován doprava nahoru. Kompozičně je obrázek celkem vyvážený, trochu více převládá v pravé polovině, v místě podpisu má právě strom se dvěma jablky. Může se uvažovat, zda by jablka nemohla představovat jí a jejího bratra? A kdo by byl strom? Zajímavé je, že větve na stromě mi připomínají ruce, které kreslí/ maluje svým postavám – ruce bez dlaní. Barevně je obrázek pojat, klasicky demonstračně, barvy odpovídají realitě a modré mraky jsou též typické v dětském zobrazování.

Když se podívám na druhý obrázek, tak to na první pohled vypadá jako příběh, pokračování prvního obrázku. Kompozičně obrázek směřuje více doprava, více k „sobě“ a signalizuje ochotu ke změně. Téměř totožný strom s tím rozdílem, že na prvním obrázku byla jablka - ty jsou na druhém výtvaru buď snědená, nebo spadly do trávy a nejsou vidět. Na druhém obrázku už strom není tak statický a je více rozhýbaný. Je očividné, že zážitek z ježdění na Herym a celkově s prací s koněm se promítl do druhého obrázku. Také je vidět, že ačkoliv jindy více jezdí na Dexíkovi, tak na něj nezapomněla. Barvy koní jsou totožné s realitou. Postava holčičky, se kterou se identifikovala, je typická pro její zobrazení figury. Je dobré si všimnout, že holčička má rozmazaný obličej a také nemá dlaně na ruce. To se v jejích obrazech opakuje, pokud ji na to neupozorním, aby je tam domalovala. Může to být odkaz na to, že raději vše

řídí a má pod kontrolou, ale sama práci nechává raději na ostatních a „nechce být vidět“. Střídání pohledů – ohrada je z nadhledu a poník v ní je z profilu, což je normální v daném věku, kdy si ještě neumí poradit s perspektivou. Nicméně v předchozím obrázku náznaky perspektivní ohrady měla. To, že je zase trochu více z nadhledu, může být z důvodu užití techniky akvarelu.

Dnešní den byl dle mého názoru pro Marušku velký zážitek z důvodu změny koně, a to se odráželo v jejím druhém obrázku.

5.8. Marušky výtvarný posun a znaky ve výtvarném projevu

Když se podíváme na Maruščinu tvorbu jako na celek, můžeme si povšimnout jistého posunu a určitých znaků, které by mohly potvrzovat podezření rodičů na Aspergerův syndrom či nějakou lehkou poruchu autistického spektra. Jak bylo uvedeno v teoretické části, autistické děti si ve výtvarné tvorbě kompenzují komunikaci a kontakt – Maruščiny chybějící ruce či dlaně a figury bez vzájemné

interakce. Hodně dekorativní a ornaentalizující pojetí „perníkové chaloupky“, spirály, voluty, vyjmenovávání perníčků se srdíčky a tečkami, dál posun ve výtvarném zobrazení vůči věku – náznak perspektivy v předškolním věku není běžný. Další posun je od linky k ploše, kdy se pomalu od kresebného stylu posouvá do barevných ploch. Také změna v orientaci směru – nejdříve preferována orientace k levé straně, která je výrazem setrvávání a neochoty ke změně. Progresivnější je orientace k pravé straně. Toto snad koresponduje i se změnou v KTC.

Celková barevnost, když pominu přemíru bílé plochy, je křiklavě oranžová, která může odkazovat s sourozenecké tématice i k orální fázi. Například v obrázcích s perníkovou chaloupkou nemá zobrazen kontext, byť by to bylo pásovité zobrazení trávy a nebe. Není znatelné diferencování postav mužských a ženských, to může odkazovat i k regresu. Postupně se barevnost proměňuje z tmavé jedovaté zelené na teplejší tóny.

6. Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo zjistit, jak se promítají hipoterapeutické zážitky a zážitky z práce s koňmi do obsahu a formy výtvarné činnosti a zda je možné tímto typem práce navodit a diagnostikovat subjektivní pohodu. Při analýze obrázků, které děti kreslily či malovaly, jsem zjistila, že se zážitky s koňmi mohou, ale i nemusí projevovat jak ve formě, tak v obsahu obrazu.

U Kuby se zážitky z koní do obsahu promítaly minimálně, více se projevovala forma (z důvodu motorických omezení). Hipoterapie a aktivity s využitím koní Kubovi fyzicky pomohla uvolnit svaly i mysl a dokázal lépe ovládat svou ruku. V jeho produkci převažuje hodně žluté barvy, i v KTC se opakuje, což je určitě pozitivní faktor, který ukazuje, že Kuba je schopný se realizovat v běžném životě. Subjektivní pohoda z obrázků není doložitelná, ale je doložitelná z jeho verbální i neverbální komunikace, kdy se v mnohých setkání cítil spokojeně a uvolněně.

U Marušky bylo znatelné obojí, forma obrázků před hipoterapeutickou částí a po ní byla velmi rozdílná. Po zážitku s koněm byl Maruščin výtvarný projev autentičtější, nebyl uhlazený „na oko“ a mohlo se uvažovat nad odhalování mnohých obsahů, které po zážitku s koněm výtvarně zobrazila. V počátcích setkání nejčastěji používala studené barvy, byla opatrná a stažená. Pak se její tvorba dostala přes „hořící“ obrázky do příjemné, měkké, teplé barevnosti a reálného zobrazení. U posledních obrázků se dostala svou perspektivní ohradou ve vývoji dál, než by odpovídalo jejímu věku. Dále se občas začínala projevovat orientace na pravou stranu formátu více k sobě, což může být dobré znamení pro případnou změnu.

Je znatelné ve formě i v obsahu, že v ní něco zážitky s koňmi vyvolávají a to lze reflektovat ve výtvarném vyjádření v obrázku po práci s koňmi. Nicméně velké zobecnění ze dvou kazuistik nelze vyvodit. Konečný efekt navození a diagnostikování subjektivní pohody závisí na vlivu celého terapeutického kontextu z dlouhodobého hlediska – sociálního (komunikace s účastněnými, tj. se mnou a dalšími lidmi, které se při setkáních naskytli, a z celkové atmosféry), fyzického (fyzický pohyb při hipoterapii a

jiné práci s koňmi) a psychického (z hlediska pozorování neverbální komunikace, z rozhovorů a z analýzy výtvarného projevu).

Změny jak výtvarné, tak v chování či myšlení, je třeba vnímat též v kontextu celého terapeutického přístupu, tedy v kontextu hipoterapie i malování. Z důvodu, že cílem mé práce je zjištění, jak se promítají hipoterapeutické zážitky a zážitky z práce s koňmi do obsahu a formy jejich výtvarné činnosti, jsem metodické rady dětem záměrně takřka nedávala, abych neovlivňovala proces malování po hipoterapeutické činnosti. Výjimečně jsem metodické instrukce použila pouze v ojedinělých případech, kdy jsem to považovala za vhodné. Taková situace nastala např. u Marušky a kresby pohádky Perníková chaloupka – vedla jsem jí k tomu, aby na obrázek nakreslila i postavy.

Závěrem bych dodala, že subjektivní pohoda celkově ovlivňuje člověka ve všech složkách jeho života. Pokud se jedinec cítí v nepohodě, projevuje se to nejen na jeho duši, ale i na těle – a to se týká všech lidí bez rozdílu věku či pohlaví. Proto je důležité vyhledávat pozitivní zážitky. Přeci jen duševní i tělesné zdraví máme jen jedno.

7. Seznam literatury

JANKOVSKÝ, Jiří. *Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením: somatopedická a psychologická hlediska*. 2. vyd. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-725-4730-5.

KLECHOVÁ, Eliška. *Kvalita života učitelů na ZŠ*. Olomouc, 2015. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie zdraví*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8774-4.

KULICHOVÁ, Jana. *Hiporehabilitace*. Praha: Tiskárna Dr. Eduard Grégl a syn, s.r.o., 1995.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

LHOTOVÁ, Marie. *Proměny výtvarné tvorby v arteterapii*. Vyd. 1. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2010. ISBN 978-80-7394-209-0

MÍČEK, Libor. *Duševní hygiena: vysokoškolská učebnice pro studenty filozofických fakult oboru psychologie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství).

NOLEN-HOEKSEMA, Susan. *Psychologie Atkinsonové a Hilgarda*. Vyd. 3., přeprac. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0083-3.

PIAGET, Jean a Bärbel INHELDER. *Psychologie dítěte*. Vyd. 6., V této edici 1. Překlad Eva Vyskočilová. Praha: Portál, 2014. Klasici. ISBN 978-80-262-0691-0.

ROESELOVÁ, Věra. *Techniky ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah. ISBN 80-902-2671-X.

RUBINOVÁ, Judith Aron. *Přístupy v arteterapii*. 1. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-093-5.

SLAVÍK, Jan. *Umění zážitku, zážitek umění: teorie a praxe artefiletiky*. Praha: Univerzita Karlova, 2001. ISBN 80-729-0066-8.

SLAVÍK, Jan a Petr WAWROSZ. *Umění zážitku, zážitek umění: teorie a praxe artefiletiky*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2004. ISBN 80-729-0130-3.

SLOWÍK, Josef. *Komunikace s lidmi s postižením*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-691-9.

ŠICKOVÁ-FABRICI, Jaroslava. *Základy arteterapie*. 2008. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-408-3.

VOTAVA, Jiří. *Ucelená rehabilitace osob se zdravotním postižením*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0708-5.

Internetové zdroje

Arteterapie. PaedDr. Milan Kyzour: O krizových jevech v detske malbe a kresbe [online]. [cit. 2016-04-28]. Dostupné z: <http://www.arteterapie.wz.cz/3.html>

Health and well - being UK [online]. [cit. 2016-04-28]. Dostupné z: <http://www.hwbuk.com/>

Hiporehabilitace-cr. [online]. [cit. 2016-04-28]. Dostupné z <http://hiporehabilitace-cr.com/pro-odborniky/hipoterapie/>

Poliomyelitis anterior acuta [online]. [cit. 2016-06-02]. Dostupné z: http://www.wikiskripta.eu/index.php/Poliomyelitis_anterior_acuta

8. Résumé

The aim of my bachelor thesis was the findings, how hippotherapy experiences and the experiences of work with horses are projected in the content and form of children artistic expression and whether is it possible to evoke and diagnose well-being by this contact. When I analysed the images that children drew or painted I realized, that experience with horses can manifest in form and content of the drawing as well. Form dominates at Kuba's artistic expression (due to physical limitations). Hippotherapy and activities with horses helped to relax the muscles and mind and he could better control his hand. At Maruška's artistic expression we can see both, form of drawings was before and after riding significantly different. Maruška's artistic expression was after experience with horse more authentic, it was not pseudo – refined and I could consider over many revealing content that showed after the experience with the horse.

According to my observation subjective well-being was evoked in most cases. It's not only because of children artistic expression, but due to their verbal and nonverbal communication and overall atmosphere of the surrounding influences that accompanied our meetings as well.

9. Obrazová příloha

Maruška

Kuba

